

BESZÉLGETÉS AKI KAURISMÄKIVAL

„Egyedül hatékonyabb vagyok”

SZALKAI RÉKA

A REMÉNY MÁSIK OLDALÁBAN KÉT EMBER KERESI ÚJ IDENTITÁSÁT: EGY FINN ÉS EGY SZÍR FÉRFI. KAURISMÄKI – MINT MINDIG – A REMÉNYVESZTETTEK PÁRTJÁRA ÁLL.

A ki Kaurismäki egyike a ma élő legnagyobb filmrendezőknél, és talán az egyetlen olyan alkotó, aki az évtizedek folyamán a leghűségesebb tudott maradni saját magához, stílusához és a mondanivalójához egyaránt. Kiolt-hatatlan humanizmussal mutatja be a nagyvilág számára láthatatlan emberek egyéni élethelyzeteit, sorsát, veszteségeit; és ez legújabb filmjében – melyet sajnós a rendező legutóbbi megnyilatkozásai során utolsónak is titulált- sincs másképp. *A remény másik oldalában* két ember keresi új identitását: az utazó vígécéből étteremtulajdonossá avanszált Wikström és a szíriai menekült Khaled. Kaurismäki filmjében sorsuk visszafordíthatatlanul egymásba fonódik a csöppet sem barátságos finn jelenvalóban.

• *Mi keltette fel az érdeklődését a menekültek, bevándorlók sorsá iránt?*

A felháborodás. Szerintem a menekültekhez való hozzáállás elfogadhatatlan Finnországban. Mindenki attól retteg, hogy jönnek ezek a szerencsétlen emberek, s kirabolnak minket. Ellopják az autónkat, a házunkat, a feleségünket. Mindegy is mit, a migránsok mindig ellopnak valamit. És ezt a gondolatmenetet sajnós állami – és európai szinten is rengeteg hangadó politikus támogatja, hangoztatja, hát hogy várhatnánk el a mindennapi,

országa médiáján szocializálódó és hangulatában létező kisembertől, hogy okosabb legyen ennél, s tudja, ez egyáltalán nincs így. Remélem, a filmem – legalább annak, aki elmegy és megnézi –, demonstrálja, a bevándorlók is csak olyan emberek, mint mi.

• *Mennyire gyökerezik a valóságban a filmben levő szír menekült, Khaled története?*

A válaszom, szomorú, de igen, szinte száz százalékban az élet írta az egészet. Csak a város nevét változtattuk meg, ahonnan a hősünk származik, de amúgy az

Aki Kaurismäki:
Kikötői történet
(André Wilms és Blondin Miguel)

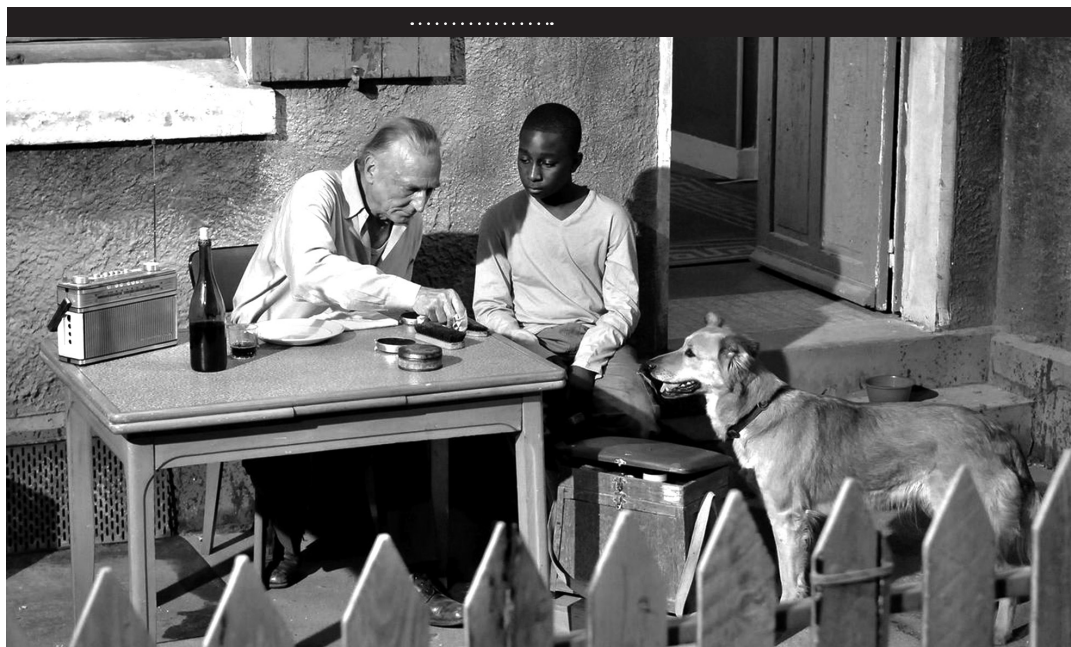
intézményektől kezdve egészen a deportálásig, történetünk minden szava, mozdulata, jelenete megtörtént eseményeken alapul – erről beszéltem az előbb is, ez a mai Finnország, de Európa sok más szegletében is hasonló a helyzet, önnek szintén ismerős lehet.

• *Elég pesszimistán tekint a mai Európára...*

Igen, hiszen borzasztó helyzet uralkodik a kontinensünkön, önzők és rosszak vagyunk, a porhoz közelítünk emberi minőségünkben. Vegyük csak az EU-t: ma már egyáltalán nem beszélhetünk nemzetek egységéről, inkább csak országok léteznek egymás mellett, mindenki csak a magáét fújja; a határok eltörlése, a hatalmas sztrádák és az óránként induló repülőjáratok nem termelnek mást, csak még több fogyasztót és környezetszennyezőt. Amilyen idioták vagyunk, lassan teljesen tönkreteszük a természetet magunk körül. Nem kell sokat várni, s már víz sem lesz: se folyó, se tenger, se óceán.

• *A közvélemény egy része szerint pont emiatt is lehet problematikus az iszlám térhódítása a kontinensünkön: ilyenkor a közelmúltban egyre gyakrabban előforduló terrorcselekményekre is utalnak. Ön az úgy nevezett „iszlamizálódást” egyáltalán nem tartja veszélyesnek?*

Rám például biztosan nem az. Inkább csak örülök a vérfrissítésnek, a különböző kulturális színeknek, és minden egyébnek, amit az arab világ például hozzánk,

finnekhez eljuttatott: sokkal érdekesebb így itt élni. De ezt nem nevezném „iszlamizálódásnak”, még kulturális értelemben sem. Ami pedig a terrorcselekményeket illeti: ez az egész egy adok-kapok játszma. Gondoljunk csak számos ország bevándorlás-ellenes politikájára: már II. Fülöp Spanyol Birodalmában is így volt, az arabok ellen hozott törvényekkel csak a saját és a nómenklatúrája bűneit akarta eltakarni a keménykezű 16. századi király.

• *A Wikströmöt játszó Sakari Kuosmanen* *gyakorlatilag az egyik legelső filmje óta együtt dolgozik, Khaled szerepében viszont egy teljesen új „ismeretiséget”, a szír származású Sherwan Hajit láthattuk. Mennyire változtatta meg ez a munkafolyamatokat?*

Nálam már minden eldől a színészválogatás során. Egyrészt hiszek a szerencsében – ne feledjük, már Sakarit is a pusztán véletlennek köszönhetően fedeztem fel egy hajókirándulás alkalmával, másrészt pedig egy színészt elsősorban az aktori képességei miatt választok ki egy adott szerepre. A forgatás során már csak hagyom, hadd játsszon, ahogy mondani szoktam: a kamera úgy-

is eldönti majd, a barátja lesz, vagy az ellenfele – ez csak azon múlik, hogy tud-e a színész játszani, vagy sem. És itt visszakanyarodhatunk a jó színészválasztáshoz: nem attól függ, hogy az adott színészt hány éve ismerem.

• *Ezek szerint gyakorlatilag önjáróak a színészei a felvételek alatt.*

Pontosan. Nem rángatom őket ide-oda, nem magyarázok nekik folyamatosan. Megkapják a forgatókönyvet, ilyenkor csak annyit mondok, „nyugalom, aggodalomra semmi ok, minden rendben lesz.” Majd elkezdődik a forgatás, és ez tényleg így is van. Nagyon ritkán ismétlek meg egy-egy felvételt, egyszerűen nem tehetem meg. Tudja, ha az ember filmre forgat... de inkább legyen ez, mint azok a cigarettásdoboz-méretű digitális kamerák. Ha mégis ismételni kell, akkor maximum annyit mondok, ebből egy kicsit többet, vagy éppen kevesebbet kérek. Azt ki nem állhatom, ha túljátszanak valamit.

• *Említette a forgatókönyvet, milyen egy Kaurismäki-szkript?*

Fekete betűk fehér papíron. Tegyük azért hozzá, nem mindig írok forgató-

Aki Kaurismäki:
A remény másik
oldala
(Sherwan Haji és
Marko Haavisto)

könyvet, de ha megteszem, igyekszem azt a lehető legpontosabban megalkotni, instrukciókkal a különböző részletek – megvilágítás, zene,

hang számára. Sőt, ilyenkor még a színészek részére is írok egy-két jó tanácsot, szerintem hogyan kellene játszaniuk az adott jelenetet. Bár mindennek egy része persze formalitás. Például említette Sakarit, vele ugye szinte a kezdetektől fogva együtt dolgozom, de ott van az operatőröm, Timo Salminen is. Ő már a legelső filmemben is ott volt, és 35 év alatt eljutottunk arra a szintre, ha a megvilágításban megegyezünk, utána akár magára is hagyhatom. Nyugodtan beülhetek valahova egy-két sörre: mikor visszajövök, ugyanaz a kép lesz az eredmény, mint amire én gondoltam.

• *A kilencvenes évek végéig számos filmjét, sőt, még a 2006-os Külvárosi fényeket is saját maga vágta, A remény másik oldalában viszont megint nem ez volt a felállás. Mennyire nehéz, vagy éppen más kiadni a kezéből a filmkészítés egyik legutolsó, jelentős szakaszát?*

Csak annyi a különbség, hogy sokkal lassabban megy az egész. A *Kikötői történetet* például hat hétig vágtuk Timo Linnasalóval, gondoljon csak bele. Egyedül mindig is sokkal gyorsabban dolgoztam, hiszen volt, hogy egy évben (1990 – Sz.R.) két filmem is született: A *gyufagyári lánnyal* nyolc nap alatt megvoltam, a *Bérgyilkost fogadtam* című filmemet pedig kevesebb, mint két hét alatt megvágtam. Egyedül hatékonyabb vagyok.

• *Őn igazi filmfanatikus hírében áll, aki szinte minden fontos filmet látott a mozgókép történetében. Van kedvenc alkotója?*

Tény és való, már ifjúkorom óta habzsolom a filmeket. Akkoriban hat filmklubban voltam egyszerre tag, manapság inkább – bár szégyellem bevallani – DVD-ken nézem őket. Emlékszem, amikor még suhanckoromban elstopoltam egészen Párizsig, hogy ott megnézzem Chaplin *A párizsi nőjének* a vetítését, hazafelé meg szinte végig gyalogoltam: tényleg fanatikus voltam. Azóta is ő az egyik kedvencem, illetve Harold Lloyd, és persze Buster Keaton. Nagyon szeretem a némafilmeket, mostanában is egyre többet nézek belőlük.

• *Erről az jut eszembe, hogy az Ön filmjeiben se túl beszédesek a szereplők.*

Persze, hát nem azért járunk moziba, hogy a színészek fecsegését hallgassuk, és még fizessünk is érte...Komolyra fordítva a szót, teljesen lenyűgöz Chaplin munkássága, ahogy öregszem, egyre jobban megértem őt, és inspirál, ahogy pontosan ráéreztem, hogyan keverje bele a tragédiát a komédiába; hiszen tudta, a rendező elsődleges célja a szórakoztatás. Buster Keaton filmjein is többet sírtam, mint nevettem. Ő is egy igazi hős a szememben: egyrészt nagyra tartom a gyorsaságát. Másrészt, amikor bejött a hangos film, őt meg kívágták Hollywoodból, elkezdett madarakat tenyészteni. Most én is egy baromfiudvart építék: ez egyelőre sok időmet leköti – nagyon szeretem a tyúkokat, ne értsen félre, nem megenni, csupán nézni szeretem őket

• *Nyugtasson meg, a hírvérek ellenére, emellett azért lesz ideje elkészíteni a Kikötői történet és A remény másik oldala után a tervezett trilógia harmadik részét is.*

Vagy pedig ez lesz a világon az első olyan trilógia, mely csak két részből áll. A filmezéshez ugyanis jó alapanyag kell, és itt nem csak a 35 mm-es Kodak-tekercekre gondolok. •

A REMÉNY MÁSIK OLDALA

Szemben az árral

BASKI SÁNDOR

AKI KAURISMÄKI TÁRSADALOM PEREMÉRE SZORULT HŐSEI EMBEREK MARADNAK AZ EMBERTELENSÉGBEN IS.

Kikötőben játszódott Aki Kaurismäki utolsó filmje (*Kikötői történet*), és Kikötőben indul a legfrissebb. Teher szállító hajó érkezik Helsinkibe, gyomrában több ezer tonna szénnel. A rakomány teteje megmozdul, a sötétségből egy férfialak emelkedik ki. A fekete hajú, kormos képű figura beveti magát a városba, idegenként, mégis feltűnés nélkül, céltudatosan halad előre. Megjelenése ebben a (film)világban valami újnak, valami másnak a kezdete.

Harminchat pályán töltött év és húsz film után az a rendező is nehezen tudja meglepni a közönséget, aki nem ugyanazt az egy filmet forgatja egy életen át, a vállaltan monomániás Aki Kaurismäkitől pedig már nem is várja el senki, hogy új utakat keressen. A szokatlanul szimbolikus, egyszerre burleszkszerű és baljós hangulatú nyitányt követően *A remény másik oldala* is visszszakanyarodni látszik a több évtizede kitaposott nyomvonalra.

A Külvárosi fények vagy *A múlt nélküli ember* időn kívül rekedt, sosemvolt Helsinkijében játszódik ez a történet is, társfőszereplője bármelyik korábbi Kaurismäki-filmből kiléphetett volna. Wikström (Sakari Kuosmanen) is a vesztes pozíciójából indul, igaz, saját maga dönt úgy, hogy befejezi utazóügynöki munkáját és elhagyja alkoholista feleségét – Kaurismäki mindezt természetesen dialógok nélkül meséli el. Hősünk, minden mindegy alapon, felteszi az összes spórolt pénzét egy pókerjátzmára, nyer, és a bevételből – ismét csak a vakvéletlen közreműködésével – megvesz egy csőd szélén tántorgó, leharcolt külvárosi éttermet a hozzátartozó háromtagú, a lúzerség fogalmát szintügy kimerítő személyzettel együtt.

Fapofával előadott fanyar egysorosok, menetrendszerűen érkező zenei betétek, stilizált világítás, mozdulatlan kamera, visszafogott szekond plánok – a Kaurismäki-féle auteur-katalógus minden tétele kipipálható, de nemcsak a stílus, komplett történetszálak is visszszakosznak az életműből; az étterem mint az újrakezdés helyszíne és lehetősége például a *Gomolygó felhők*ből.

Ha nem mászna elő a szénrakományból Khaled, a szíriai menekült, akkor *A remény másik oldala* csupán mérsékelt izgalmas önremake lenne, így viszont egyenes folytatása a 2011-es *Kikötői történetben* feldobott témáknak. Utóbbiban egy idős cipőpucoló a hatósági retorziókat kockáztatva saját házában bújtat egy kitoloncolásra ítélt afrikai kislányt, az új filmben pedig Khalednek kell Wikström irgalmára hagyatkoznia. A nagy találkozásra azonban csak a film harmadánál kerül sor, a szír férfit előbb még beszippanntja a finn menekültrendszer purgatóriuma. Önként jelentkezik a rendőrségen, menekülttáborba kerül, ott összebarátkozik egy sors- és honfitársával, majd hetekkel később megkapja a verdiket: mivel Aleppóban a hivatal szerint nincs háború, kiutasítják. Kaurismäki egy még tőle is szokatlanul morbid geggel kommentálja a döntést: amíg Khaled a táskáját pakolja, a háttérben egy aleppói kórház felrobbantásáról tudósít az egyik tévéhíradó.

A finn rendező már a *Kikötői történetben* sem rettent vissza attól, hogy beemeljen egy új, ellentmondásos témát a Kaurismäki-univerzumba, 2011-ben ugyanakkor a menekültkérdés csak annyira volt aktuális, mint 5 vagy 10 évvel korábban. Az időtlenség illúziójáról

A remény másik oldalában sem mond le teljesen, a tárgyi környezet és a miliő alapján a 60-as és a 80-as évek közt bármikor játszódhatna a történet – a barátságtalan bürokrata a bevándorlási hivatalban még mindig írógépet püföl –, mégsem hagy kétséget afelől, hogy 2015-16 környékén járunk. Khaled részletesen elmeséli, hogyan jutott el Szíriából Helsinkibe Szerbia és Magyarország érintésével, és milyen megpróbáltatások érték közben – Kaurismäki ennyire konkrét és direkt korábban soha nem volt.

Radikális szemléletváltásról még sincs szó, sőt a finn rendezőnek sikerült úgy megnyilvánulnia Európa egyik legforróbb közügyében, hogy mondandója, modora tökéletesen konzekvens az a világ- és emberképpel, amit egész életműve képvisel. A szokásos, sors által sújtott Kaurismäki-hős – legyen magányos éjjeliőr, szerelmes kukás ember vagy névtelen amnéziás –, pontosan az, aminek kinéz: egy társadalom peremén vegetáló szerencsétlen, akinek egyetlen célja a puszta túlélés. Hátsó szándékai, titkai nincsenek, teljesen pórén áll a kamera előtt, neheztelni rá így esetleges bűnei és gyarlóságai ellenére sem lehet.

Khaled is hasonló figura, néhány apró, de fontos különbséggel. Ő nem született lúzer, a politika és a háború kényszerítette bele az áldozatszerepbe, és nála szó szerint a lét a tét – vesztére nem (csak) a hagyomá-

nyos Kaurismäki-antagonisták törnek (hatósági személyek, behajtók, alvilági elemek), de a helyi szkinhedek és náci is. A rezignált Kaurismäki-hősökkel ellentétben neki ráadásul van miért és kiért küzdenie: a régi életét és a menekülés során elveszített hűgát akarja visszakapni, ami még jobban megkönynyíti a nézői azonosulást.

Talán ennek, a nagyobb személyes tétnek és a drámaibb alaphelyzetnek köszönhető, hogy a rendező – bár nem mond le sajátos, az érzelmi reakciók minimalizálását célzó színészvezetési stílusáról – a menekültet alakító (valóban szír származású) Sherwan Hajinak szélesebb mozgásteret biztosít. Khaled egyrészt tökéletesen otthon érzi magát a lepukkant étterem balekcsapatában, és nem is tűnik ott tájidegennek, de ő képviseli a Kaurismäki-univerzum (ön) ironikus külső szemszögét is. „Mosolyog, mert a mélabúákat küldik vissza először – tanácsolja neki a menekültszállón megismert honfitársa – csak ne az utcán, mert akkor azt hiszik, hogy örült vagy.”

Nála tehát a Kaurismäki-féle depimáció nem létállapot, csak – jó esetben – átmeneti állomás. „Beleszerettem Finnországba, de nagyon örülnék, ha el tudnál innen vinni” – mondja a barátjának, amikor besokall, és úgy érzi, mégsem ez az ő világa. Hogy ő, mint egy idegen kultúra képviselője, még hisz a kitorés lehetőségében, nem annyira meglepő, annál szokatlanabb

„A mélabúákat küldik vissza először”
(Sherwan Haji)

az első blikkre ortodox Kaurismäki-hősnek tűnő Wikström kitartó próbálkozása. Önként ugyan, de az idősödő férfi is elhagyja otthonát és új életet kezd. Az étterem megnyitása a rendező korábbi filmjeiben talán már fel is ért volna egy részleges happy enddel, de itt és most, a nemzetközi helyzet fokozódása közepette, ennyi nem elég az üdvösséghez.

Wikströmnek az emberségét kell bizonyítania. Első találkozásukkor majdnem elgázolja Khaledet, a második az étterem kukáinál, a szír férfi átmeneti lakhelyén, ütésváltással végződik. Semmi oka nem lenne rá, hogy befogadja az idegent, mégis megteszi. Nem azért, hogy jobb embernek érezhesse magát a gesztustól, hanem mert ez tűnik magától értetődőnek. Bújtatja a hatóságok elől, hamis személyit gyártat neki, és segít megtalálni a hűgát. Szolidaritásból és altruizmusból – az étterem három dolgozójával együtt – jelesre vizsgázik, el is nyeri méltó jutalmát. Céltalan sodródása véget ér, visszatál saját magához és feleségéhez.

Megszámálhatatlanul sok film készült a menekültválság apropóján az utóbbi években, de arra aligha tippelt bárki is, hogy épp Kaurismäki verziója lesz a legreménykeltőbb. A kultúrák találkozása az ő olvasatában nem az apokalipszis kezdete – a berlini világpremiert követő sajtótájékoztatón a „vérfrissítést” egyenesen jótékonynak és szükségesnek nevezte –, amit saját alkotói evolúciója is bizonyít. A megszokásba belefásult, életválságba jutott Wikströmhöz hasonlóan ő is kimerészkedett a komfortzónájából, kiszélesítette az eszköztárát, új nézőpontokat invitált be, és hagyta, hogy a letargiából kirángassák a friss impulzusok. *A remény másik oldala* pályafutása leginkább közönségbarát filmje lett, és ehhez a szerzői identitását egy pillanatra sem kellett feladnia. Maradt az, ami eddig is volt: megrögzött humanista.

A REMÉNY MÁSIK OLDALA (Toivon tuola puollen) – finn, 2017. Rendezte és írta: **Aki Kaurismäki**. Kép: **Timo Salminen**. Szereplők: **Sherwan Haji** (Khaled), **Sakari Kuosmanen** (Wikström), **Tommi Korpela** (Melartin), **Niroz Haji** (Miriam), **Ilkka Koivula** (Calamnius), **Wille Wirtanen**, **Janne Hyttiäinen**, **Kati Outine**. Gyártó: **Oy Bufo Ab / Sputnik / ZDF**. Forgalmazó: **Circo Film**. *Feliratos*. 100 perc.

